

Budapestre vonatkozó ujságcikk

Osztályozás

07

Szerző:

Balassa József

Cím:

Megszűnt a Budapesti Szemle

Hely

Idő

1924

Személy

Forrás:

Ujság

Bp

(Hely)

1924. 8. 7.

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

324

Megszűnt a Budapesti Szemle

(A Világ tudósítójától.) A magyar irodalomnak és a magyar hírlapirodalomnak nagy gyász van: meghalt a Budapesti Szemle. Nyolcvannégy esztendő élet után, amelyben voltak gyászévek, a pihenés éve is, a Budapesti Szemle követte a magyar hírlapirodalom másik nagy halottjának, a Vasárnap Ujság-nak sorsát és csendesen elűnt. Március óta nem jelent meg a Budapesti Szemle és irodalmi körökben úgy tudják, hogy nem is jelenik meg egyhamar; beszüntették, vagy legalább is szüneteltetik.

A négy Budapesti Szemle

A Budapesti Szemle-nek négy folyama volt eddig. 1840-ben jelent meg Pesten Heckenast Gusztáv kiadásában két kötetben, de további megjelenését megakadályozta, hogy az akkori hatóságok nem engedélyezték. 1858-ban, amikor az Akadémia újra működni kezdett, Csengery Antal szerkesztésében újból megindult a Budapesti Szemle, de 1863-ban a Prottmann-korszakban újból meg kellett szüntetni. 1865-ben ismét megindult, de 1869-ben pénzühiány miatt be kellett szüntetni és 1873-ban indította meg újból a lapot az Akadémia támogatásával Ráth Mór könyvkiadó. A magyar konzervatív publicisztikának és irodalomnak volt mindenkor őrhelye mind a négy folyamában a Budapesti Szemle, akadémikus folyóirat, a magyar Revue de deux Mondes. A nagy francia folyóirat példája állott mindenkor a magyar szerkesztők előtt is és a Budapesti Szemle eddig megjelent mintegy 150 kötete páratlan kincsesháza a magyar tudományosságnak és a magyar irodalomnak.

Heckenast Szemléje

1840-ben az akkori fiatalok, a magyar szabadelvűek körében merült fel a gondolat, hogy komoly és naszárvú folvóiratot

kell indítani. Ebben a törekvésükben Heckenast Gusztáv támogatta őket és meg is indította a Budapesti Szemle-t, amelyből két kötet jelent meg. A két kötet cikkei Trefort Ágost, Lukács Móric, Eötvös József báró, Henszlmann Imre, Schedel Ferenc (Toldy) és Szalay László írták. Henszlmann első műtörténeti tanulmánya itt jelent meg, és itt jelent meg Eötvös első államfilozófiai értekezése is. Ekkor tűntek fel a fiatalok, akik néhány évtizeden át irányító szellemei voltak a magyar publicisztikának. A lap azonban megszűnt, mert nem voltak előfizetői és mert Heckenastnak nem volt érdemes harchaszállani a lapért az akkori hatóságokkal, amelyek nem nézték szívesen az ifjú szabadelvűek forradalmi szellemét. Saint-René Taillandier és Mazade, a Revue des deux Mondes akkori essay-írói állottak példaként a fiatalok előtt, de alkotásuk csak kísérlet volt.

A Csengery-korszak

1858-tól 1869-ig a Budapesti Szemle évfolyamai Csengery Antal nevéhez fűződnek. Előbb 1858-tól 1863-ig egyedül Csengery szerkesztésében és kiadásában huszonegy kötetben, majd 1865-től 1869-ig ismét az ő szerkesztésében, tízennégy kötetben jelent meg a Budapesti Szemle. Közben 1865–1866-ban Lónyay Menyhért is társszerkesztője volt a Budapesti Szemle-nek, a későbbi miniszterelnök, és itt írta meg tanulmányait a bankpolitikáról és a pénzügyi politikáról. Ebben a korszakban Kemény Zsigmond, Eötvös József, Szalay László, Arany János, Imre Sándor, Gyulay Pál, Szász Károly, Ipolyi Arnold, Brassay Sámuel, Pulszky Ferenc, Salamon Ferenc és Császár Ferenc cikkei jelentek meg a Budapesti Szemle-ben

és ennek a korszaknak hatalmas és gazdag eredményei voltak. A kiegyezési törvényeket és azoknak szellemét jórészt a Budapesti Szemle készítette elő. Itt jelent meg Pulszky emlékiratainak jórésze, itt jelentek meg az első Dante-fordítások, Szász Károly tanulmányai a világirodalomnak eposzairól és Salamon Ferenc halhatatlan műve: A török hódoltság Magyarországon. Itt jelent meg Arany János néhány irodalmi tanulmánya, Toldy Ferenc kritikái, itt bontakozott ki Imre Sándor, mint esztétikus és Brassay Sámuel éles kritikai cikkei is a Budapesti Szemle-ben láttak napvilágot. A Budapesti Szemle írt először Wagnerről és Csengery Antal előtt példakép gyanánt Buloz állott szintén a Revue des deux Mondes szerkesztője, aki minden nagy problémát igyekezett folyóirata oldalain tárgyilagosan megvilágítani. A Budapesti Szemle ebben az időben foglalta volt az európai műveltségnek és az európai haladó irodalmi és politikai tehetségeknek. Közönsége azonban kevés volt és 1869-ben Csengerynek mégis be kellett szüntetnie a lapot.

Gyulay Pál szerkesztése

1870 október 31-én, egy esztendővel a Budapesti Szemle megszűntetése után Toldy Ferenc főtájtár az Akadémiában indítványt terjesztett elő, hogy „az Akadémia alkosson vagy segélyezzen egy irodalmi, időszaki közlőnyt, mely egyfelől a külföldi irodalom legfontosabb új, a különösen ránk érdeklő bírói tüneményeit megismertesse, s beható tárgyilagossággal bírálatait annak helyes irányt adjon“. Az indítvány megvitatására az Akadémia rögtön háromtagú bizottságot választott és 1872 január 22-én az összes

ülés el is fogadta az indítványt, hogy „folyóirat indíttassék, de ne tisztán kritikai, hanem enciklopédiai havi szemle, amely mintegy közvetítőül szolgáljon egyfelől a hazai és külföldi irodalom, másfelől a szaktudomány és műveltebb közönség között, s amennyire az írói erő, s a tér engedi, a kritikának is helyet adjon“. Azt azonban nem határozta el az Akadémia, hogy a folyóirat az akadémiai közlöny, vagy kiadvány címet viselje, hanem csak, hogy segélyezze a folyóiratot és ezért a szerkesztőség kinevezése és elmozdítása jogát magának tartja fenn. A szerkesztő a saját felelősségére szerkeszteni a szemlét, maga választaná szerkesztőtársait és szerződnék az írókkal. Az Akadémia Gyulay Pált bízta meg a szerkesztéssel, aki azután Ráth Mór könyvárussal az egyezséget megkötötte, amely szerint a kiadó fizet nyolcvan ívig harminc forint trófiát minden ívtől, viszont az Akadémia fizeti a szerkesztőt és segédjét évi kétezer forinttal és a folyóirat hatvan példányára előfizet.

Igy indult meg 1873 január 1-én a Budapesti Szemle új folyama, előbb évenként hat füzetben, 1881 óta hónaponként. Gyulay Pál mellett a régiak közül Imre Sándor, Szász Károly, Ipolyi Arnold, Brassay Sámuel, Pulszky Ferenc, Salamon Ferenc voltak az első cikkrírók, de újak is jelentkeztek. Kálly Béli a szerb kérdéssel írt tanulmányokat, Széchenyi Antal gróf konzervatív politikai tanulmányaival tűnt fel, Pauler Gyula az Árpádházról írott kutatásait tette közzé, Pulszky Ágost jogfilozófiai értekezéseket, Neményi Ambrus nagyértékű tanulmányokat a francia forradalomról, és mint új nevek szerepeltek: Arany László, Erdy Lajos, Szathmáry György és Beöthy Zsolt. Beöthy a régi magyar széppróza emlékeit kutatta fel nagyszerű essayekben, Gyulay Pál itt közölte tanulmányait Jókairól, Petőfiről, a tragikumról, a Bánkbanról és Shakespeare-ről, itt jelentek meg harcos és éles kritikái. Az

első folyamok szenzációja volt *Pulszky* Ferenc sorozata az emigrációról és legnagyobb eseménye az a hatalmas kritika, amelyet *Demár János* írt *Dembinsky emlékiratairól*. Ez volt a *Budapesti Szemle*-nek legnagyobb szenzációja egész megjelenése során, mert senki sem tudta, hogy a hatalmas és éles kritikai írat szerzője *Görgey Artur*, aki azért választotta a *Demár János* álnevet, mert második keresztnéve *Valdemár* volt.

Gyulay példátlan pedantériával és nagy gondnal szerkesztette a *Budapesti Szemlé*-t és a legértékesebb cikkeket különnyomatban is közzétette és ezekből a különnyomatokból alakult ki 1876-ban az *Olcso Könyvtár*. Ekkor már *Ráth Mór* helyett a *Franklin Társulat* volt a *Budapesti Szemle* kiadója, éppen úgy, mint a *Vasárnapi Ujság*-é és a konzervatív magyar irodalomnak a *Szemle* volt az irányítója. *Gyulay* mellett *Beöthy* volt a legjelentősebb kritikus és a nyolcvanas évek elején kezdett a *Szemlé*-be írni *Péterfy Jenő* és a *Budapesti Szemle* közölte a nagy esztétikus minden tanulmányát. A *Szemlé*-ben jelentek meg *Heinrich Gusztáv* irodalmi tanulmányai és a *Budapesti Szemlé*-be írták később első tanulmányaikat *Andrássy Gyula* gróf, *Tisza István* gróf, majd *Náday Lajos* is. Egyideig a *Budapesti Szemle* volt a megszólaló helye *Beöthy Ákos*-nak és *Grünwald Bélának* is és a *Szemlé*-ben jelentek meg *Kautz Gyula* és *Földes Béla* tanulmányai is. A francia naturalista regényt a *Budapesti Szemle* ismertette legelőször bővebben, valamint az új orosz regényt is; a *Szemle* közölte először *Zola* és *Maupassant* novelláit és *Léderer Béla* fordításaiiban itt jelentek meg először *Anatole France* novellái és kisebb regényei is. Magyar regényírója ebben a korszakban *Pálffy Albert* volt a *Budapesti Szemlé*-nek, később azonban a *Szemle* inkább csak külföldi regényeket közölt, különösen angolokat, *Macaulay* legtöbb essay-je a *Budapesti Szemlé*-ben jelent meg magyar fordításban, éppen úgy, mint *Emerson* és *Carlyle* tanulmányai is. Gazdag és dús gyűjtemény a *Budapesti Szemle* nagy kötetssorozata.

A későbbi évek

Gyulay abban az időben korlátlan kritikai tekintély volt és korlátlan kritikai tekintélye volt a *Szemle* kritikusaiknak, *Greguss Ágostnak*, *Beöthy Zsoltnak*, *Péterfy Jenőnek* és később *Riedl Frigyesnek* is. Finom stílusművészet jellemezte e kor íróit és lehetőleg egységes irányelv és gondolkodás jellemezte mindenkor a *Szemle* szellemét és tevékenységét. A kilencszázas években a *Budapesti Szemle* sokat kezdett foglalkozni gazdaságpolitikai és művészeti kérdésekkel, különösen az agrár-problémával és gyakran közölte *Berzeviczy Albert* tanulmányait. Mindvégig, egészen *Gyulay* haláláig, 1909-ig az ő szelleme és korlátlan akarata irányította a *Szemlé*-t, amelynek szerkesztését azután *Vojnovich Géza* vette át. *Vojnovich* is fentartotta az akadémikus és konzervatív szellemet, de közben új folyóiratok születtek, élénkebbek és harcosabbak, mint a *Budapesti Szemle*, eleve-nebbek és modernebbek. A *Szemle* megmaradt a régi úton, legkitünőbb munkatársai eltűntek, elmúltak és később *Vojnovich* mellett kritikusi máz *Kék Lajos* és *Csá-*

szár Elemér voltak. A Szemle mindig megmaradt a régi irányban, de a háború után már elveszítette közönségének egyrészét és a drágaság folytán az Akadémia segélye is jelentéktelen lett. A Szemle az utolsó években már nem jelent meg havonta, csak ritkábban és szűkebb tartalommal, néha csak egész vékony füzetekben. Így sorvadt el azután a Budapesti Szemle és sorvadásának most pihenés lett a vége.

A Budapesti Szemle megszűnése azonban nem lehet sem az Akadémia ügye, sem pe-

dig a Franklin-Társulaté, amely egyelőre most szünetelteti a folyóiratot. A legtöbb nagy tudományos folyóirat megszűnt és elmult, folyóiratok és hetilapok elhálnak. A Budapesti Szemle azonban olyan értéke a magyar szellemnek, amely nem veszhet el. Nagy és nemzeti kötelesség, hogy a Budapesti Szemle ebből a tetszhalálból feltámadjon, mert a Budapesti Szemle fentartása van olyan fontos, mint akár egy egyetemi katedráé, akár pedig sok intézményé.

Balassa József.